

Földalatti denevér-szálláshelyek a Villányi-hegységben

Szatyor Miklós

Pécsi Állatkert Kht., 7621 Pécs, Munkácsy M. u. 31.

Bevezetés

A kelet-nyugati csapású 3,5 km hosszú és 1,7 km széles hegy, meredek déli oldalával tekint le a Dráva síkjára. A Szársomlyó természeti adottságait tekintve számos kuriózzummal rendelkezik, ezért a természetvédelem legfontosabb területe a térségben.

Magyarországon ez a vidék mutatja a legtöbb délies éghajlati sajátosságot. A napfénytartam átlagban 2000-2100 óra, az évi középhőmérséklet 11 °C. A csapadék eloszlása kettős maximumot mutat, tavaszt és őszt, ami szintén mediterrán jellegzetesség. Mivel e területen sokszor már télen is jócskán felmelegszik a fehér mészkősziklák felületével érintkező alsó légréteg, már januárban is találkozhatunk hazánk legelőször védelem alá vett növényének, a *Colchicum hungaricum* virágzó példányaival.

A kőbányászat már a XX. század elején megindult a hegy keleti oldalán, ahol ma a szoborpark található. A nyugati oldalon napjainkban is folyik a kitermelés. Jóllehet, a természetvédelemnek sikerült korlátozni a bányászat területét, az mégis veszélyezteti a hegy növény- és állatvilágát. 1936 és 1944 között bauxitot is bányásztak mélyműveléssel, ennek nyomai a hegy déli lejtőjén ma is láthatók. A Szársomlyón a mészkőrétegek határán lencse alakú foltokban található bauxit, melyet a geológusok az 1930-as évek elején fedeztek fel a felszíni kibúvásokban. A Magyar Bauxit Bányaművek Rt. 1936 márciusában kezdte meg a bányászatát, melyhez magas (60-80%-os) timföldtartalma és 1-3 méteres telepvastagsága miatt ebben az időben még nagy reményeket fűztek. Két év alatt 2,5 km hosszú bányavágatot hajtottak ki. A bánya csak 1944-ig működött, összesen 40 ezer tonna bauxitot termeltek ki. Megszüntetését indokolta a készletek kis mennyisége, a magas kitermelési költségek és az, hogy időközben a Dunántúli- középhegységben sokkal jelentősebb bauxitbányászat alakult ki. Az így fennmaradt üregek, a hidrotermális hatásnak köszönhetően meleg, párás klímával rendelkeznek, mely kiváló szálláshely a denevérek számára. A Villányi-hegység denevérfaunisztikai kutatása az 1980-as évek végén kezdődött, mely a telelő állományok felmérését, rendszeres ellenőrzését és alkalmi hálós befogásokat jelent. A legkiemelkedőbb szálláshelyek a nagyharsányi bauxittárók, ezért a denevérfaunisztikai vizsgálatok is ide kötődnek leginkább. A tárók egybefüggő rendszert alkotnak, a teljes bejárást a gurítóaknák és a nagyméretű természetes üregek akadályozzák. A felméréseknél nem különítettük el az egyes vágatokat (1. táblázat).

Eredmények

Nagyharsányi bauxittáró

Egyéb elnevezése: Lajos-táró

Közigazgatási terület: Nagyharsány

Barlangnyilvántartási szám: -

UTM: BR98D4

Leírás: A táró Nagyharsány község fölött nyílik a hegyoldalban. Alulról közelítve az alsó bejárat. Korábban berobbantották, de ki lett bontva, jelenleg kúszva juthatunk be. A vágat átlagos belmagassága 190 cm. Helyenként kisebb fülkék és természetes üregek találhatóak. A táró végei vakon végződnek, légmozgás nincs, a hőmérséklet és a páratartalom magas.

Megfigyelési adatok: -

Egyéb adatok: Denevérek főként a téli és az őszi nászidőszakban használják. A vágatok denevérállományáról csak összesített adatokkal rendelkezünk. A táró előtt történt hálózás alkalmával 2000. augusztusában 2 pd. *Rfer*-ot és 1 pd. *Mbec*-t mutattunk ki.

Dátum/date	<i>Rfer</i>	<i>Rhip</i>	<i>Mmyo/bly</i>	<i>Mdau</i>	<i>Mbec</i>	<i>Mnat</i>	<i>Paur</i>	<i>Paus</i>	<i>Eser</i>	<i>Msch</i>
1992	14	2	9	-	1	-	-	-	-	34
1994	15	3	8	-	1	-	-	-	-	41
1995	12	-	1	1	-	-	1	-	-	-
1996	5	-	3	1	-	1	-	-	-	-
1997	5	-	4	-	-	1	1	-	-	-
1998	3	-	3	-	1	2	-	-	-	-
1999	13	-	6	1	-	1	-	-	-	-
2000	19	-	7	-	-	1	1	-	1	-
2001	8	-	2	3	1	2	-	1	-	1
2002	10	-	-	-	-	1	-	-	-	-
2003	12	1	1	4	1	-	3	1	-	1
2004	13	1	4	1	1	1	1	-	-	-
2005	290	3	250	7	-	2	-	-	-	450

1. táblázat: A nagyharsányi bauxittárók teelő állománya (2005-ben a bányavágatok nagy részét sikerült bejárni).

Irodalmi adatok: -

Veszélyeztető tényezők, védelmi intézkedések: A Szársomlyó fokozott védettsége ellenére a vágatot rendszeresen látogatják. Ez balesetvédelmi és denevérvédelmi szempontból is problémát jelenthet. A teelő állatok elérhető magasságban tartózkodnak, a rossz szándékú látogatók könnyen hozzáférnek. A táró bejáratának tágítása, a korábbi robbantási törmelék elhordása megkönnyítené a denevérek bejárását. A táró denevérbarát, szakszerű lezárása indokolt.

Nagyharsányi bauxittáró

Egyéb elnevezése: Elemér-táró

Közigazgatási terület: Nagyharsány

Barlangnyilvántartási szám: -

UTM: BR98D4

Leírás: A táró Nagyharsány község fölött nyílik a hegyoldalban, nem sokkal a Lajos-táró fölött. Bejárata a hegyre merőleges irányban indul, majd hamarosan egy merőleges vágatba torkollik, mely a felszínnel párhuzamos. Bal oldali ága rövid, vakon végződik. Jobb oldali ága a felszínnel

párhuzamosan halad, több száz méter hosszban. Több nagyméretű természetes üreget harántol. A járattalpon több lejtakna, illetve gurító akna található. A jelenlegi bejárhatóságot egy tölcser alakban omlott lejtakna akadályozza. A táró összeköttetésben áll az alábbiakban bemutatott tárókkal.

Megfigyelési adatok: -

Egyéb adatok: A vágatban kisszámú teelő denevér figyelhető meg. Nászidőszakban feltehetőleg párzóhelyként is működik.

Irodalmi adatok: -

Veszélyeztető tényezők, védelmi intézkedések: A Szársomlyó fokozott védettsége ellenére a vágatot rendszeresen látogatják. Ez balesetvédelmi és denevérvédelmi szempontból is problémát jelenthet, a teelő állatok elérhető magasságban tartózkodnak. A táró bejáratának tágítása, a korábbi robbantási törmelék elhordása megkönnyítené a denevérek bejárását. A táró denevérbarát, szakszerű lezárása indokolt.

Nagyharsányi bauxittáró

Egyéb elnevezése: Elemér II.

Közigazgatási terület: Nagyharsány

Barlangnyilvántartási szám: -

UTM: BR98D4

Leírás: A táró az Elemér-táró másik bejárata. Ismertető jele, hogy a bejárati nyílás mellé egy piros színű 7-es szám van festve. A járat egyenes, a felszínnel párhuzamos, falai omladékosak. Kb. 30 méter után a vágat egy nagy természetes üreget harántol, mely jelentős vertikális kiterjedéssel bír. A bejárás csak barlangász kötéltechnikával lehetséges, de még úgy is veszélyes.

Megfigyelési adatok: -

Egyéb adatok: A járattalp vastag guanó szőnyeggel borított. Nyáron kölykező kolónia(ák) lakják. Megfigyelések szerint *R. ferrumequinum* és *M. schreibersii* fajok körülbelül 200 fős kolóniája tartózkodik itt. Teelő állomány nem ismert, feltehetőleg a természetes üregbe húzódnak. A tárónál rendszeres hálózás és detektoros megfigyelés folyik (2. táblázat).

Dátum/date	Rfer	Paus	Mnat	Msch	Mmyo	Mbly	Mbra	Mdau	Mbec
1995	53	2	-	4	21	2	-	-	3
1996	142	2	2	6	56	20	-	5	5
1997	13	-	-	-	-	-	-	-	-
2000	51	-	-	30	2	-	1	1	1

2. táblázat: A tárónál végzett hálózás faunisztikai eredményei

A táró kiemelt szálláshelye a *M. schreibersii* fajnak, tavasztól-őszig rendszeresen megfigyelhetők kisebb-nagyobb egyedszámban. Görfől Tamás szóbeli közlése alapján az utóbbi években összesen kétezer példány is előfordul itt. A szomszédos Horvátországban, a Szársomlyótól légvonalban 20 km-re egy régi, felhagyott táróban 2002. szeptemberében fél óra leforgása alatt 80 példányt fogtunk hálóval, de ennek többszöröse repült ki. Feltételezésünk szerint a két szálláshely között szoros kapcsolat áll fent. Ezt Szatyor M. és Dombi I. által gyűrzött *M. blythi* és *R. ferrumequinum* egyedek megkerülése is bizonyítja. A *M. schreibersii* teelő kolóniáját 2005-ben sikerült megtalálni a bányavágatok teljes bejárásakor, ekkor kb. 450 egyed volt megfigyelhető.

Irodalmi adatok: -

Veszélyeztető tényezők, védelmi intézkedések: A tárót rendszeresen látogatják, bejárata szabadon nyílik. A nagy mélységű természetes üreg balesetveszélyt jelenthet. A kölykező kolóniák megfigyeléseink szerint gyakran a táró főtéjén tartózkodnak, mely könnyen elérhető. A kolóniák zavarása veszélyt jelenthet. Lezárása a szabad röpnylást kedvelő *M. schreibersii* védelme érdekében nem lenne célszerű.

Nagyharsányi bauxittáró

Egyéb elnevezése: Antal-táró

Közigazgatási terület: Nagyharsány

Barlangnyilvántartási szám: -

UTM: BR98D4

Leírás: A legalacsonyabban nyíló bányavárat, nem függ össze a többivel. Bejárata egy régi épületrom mellett nyílik, mely régen a bánya épülete volt. A táró T-alakú, vakon végződik. A járat belmagassága 2 méter, jó állapotú, állékony.

Megfigyelési adatok: -

Egyéb adatok: Denevérek kis számban, rendszeresen telelnek bent.

Irodalmi adatok: -

Veszélyeztető tényezők, védelmi intézkedések: A táró zavarása gyakori, a kevés számú denevérré ez nem jelent veszélyt, denevérbarát lezárása esetleg elősegítené a bűvőhely nyugalmát és nagyobb számú denevér megtelepedését.

Máriagyüdi-barlang

Egyéb elnevezése: Gyüdi-barlang

Közigazgatási terület: Máriagyüd

Barlangnyilvántartási szám: 4150-17

UTM: BR88D3

Leírás: A Tenkes-hegy déli oldalán, a csúcs alatt nyíló barlang, melyet már a XVIII. Században is ismertek. Bejárata függőleges akna, mely egy kisebb terembe torkollik. Innen egy szűk átbújon egy következő terembe érünk. Egy kúszó járaton tovább haladva érjük el a barlang fő üregét, melyből csak kúszó járat halad tovább néhány méter hosszban.

Megfigyelési adatok: -

Egyéb adatok: A barlang korábban jelentős denevér-szálláshely lehetett, mert a XIX században jelentős mennyiségű guanót termeltek ki. Napjainkban csak átmeneti szállásként szolgál, a többszöri ellenőrzés során csak egy alkalommal észleltünk 1 pd. *Rfer*-ot.

Irodalmi adatok: -

Veszélyeztető tényezők, védelmi intézkedések: A barlang a helyi lakosság és a barlangászok által is ismert. Bejárását a meredek kb. 8 méter mély akna nehezíti. Mivel denevérek csak ritkán tartózkodnak a barlangban, védelmi intézkedésekre nincs szükség.

Nagyharsányi hegycsúcs-barlangja

Egyéb elnevezése: -

Közigazgatási terület: Nagyharsány

Barlangnyilvántartási szám: 4150-8

UTM: BR98D4

Leírás: A barlang a Szársomlyó csúcsán nyílik, kis méretű, bejárata viszonylag tágas. Denevérfaunisztikai adatokkal nem rendelkezünk, de potenciálisan jó szálláshelynek látszik, a tárók is közel nyílnak.

Megfigyelési adatok: -

Egyéb adatok: -

Irodalmi adatok: -

Veszélyeztető tényezők, védelmi intézkedések: -

Irodalom

Dombi I. 1995. Dél-Magyarország gyöngyszeme, a Szársomlyó denevérfaunája, Denevérkutatás – Hungarian Bat Research News, 1: 7-10.

Somogyvári O., Dombi I., Paulovics P. & Szatyor M. 2001. Denevérkutatás a Szársomlyón. III. Magyar Denevérvédelmi Konferencia, Tokaj. /poszter/

MME Baranya megyei Csoportja Denevérfaunisztikai adatbázis.

Szatyor M. 2000. Európa denevérei, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs

Szatyor M. 2004. Villányi-hegység útikalauz, Dezső J. – Sebe K.- Horváth G. szerk. JPTE Barlangkutató Egyesület, Pécs